

به نام خدا

عوامل گسترش خلاقیت دانش آموزان

مولفان :

فاطمه حسینی

معصومه عزتی چورس

مهتاب عزتی چورس

صفیه جبرائیل پور

ژاله پورنجف

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: حسینی، فاطمه، ۱۳۵۶
عنوان و نام پدیدآور: عوامل گسترش خلاقیت دانش آموزان/ مولفان فاطمه حسینی، معصومه عزتی چورس، مهتاب عزتی چورس، صفیه جبرائیل پور، ژاله پورنجف.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۲۷ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۱۱۶-۲-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: دانش آموزان - گسترش خلاقیت - عوامل
شناسه افزوده: عزتی چورس، معصومه، ۱۳۶۰
شناسه افزوده: عزتی چورس، مهتاب، ۱۳۵۴
شناسه افزوده: جبرائیل پور، صفیه، ۱۳۶۷
شناسه افزوده: پورنجف، ژاله، ۱۳۷۰
رده بندی کنگره: PN۲۱۶۴
رده بندی دیویی: ۸۰۹/۲۲۵
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۹۳۸۸۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: عوامل گسترش خلاقیت دانش آموزان
مولفان: فاطمه حسینی - معصومه عزتی چورس - مهتاب عزتی چورس
صفیه جبرائیل پور - ژاله پورنجف
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۲۷۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۱۱۶-۲-۲
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	پیشگفتار.....
۱۳	فصل اول:.....
۱۳	خلاقیت سرچشمه معنای زندگی.....
۱۳	مقدمه.....
۱۴	تفکر خلاقیت.....
۱۵	مفهوم خلاقیت.....
۱۶	تعاریف خلاقیت.....
۱۷	فرایند خلاقیت.....
۱۷	۱- آمادگی.....
۱۸	۲- نهفتگی.....
۱۸	۳- اشراق.....
۱۹	۴- اثبات.....
۱۹	مراحل خلاقیت از دیدگاه اسبورن.....
۲۰	مراحل خلاقیت از دیدگاه آلشبرشت.....
۲۰	مراحل خلاقیت از دیدگاه استین.....
۲۰	مراحل خلاقیت از دیدگاه آمابیل.....
۲۳	فصل دوم:.....
۲۳	خلاقیت از دیدگاه مکاتب مختلف.....
۲۳	مکتب رفتارگرایی.....

۲۳ مکتب روانکاوی
۲۴ مکتب شناختی
۲۴ مکتب انسان گرایی
۲۵ مکتب روان سنجی
۲۵ مکتب عصب شناختی
۲۶ روش های آموزش خلاقیت
۲۶ روش تحریک مغزی
۲۶ فهرست خصوصیات
۲۷ فهرست سوالات
۲۸ ارتباط اجباری
۲۸ سینکتیکز
۲۹ در روش سینکتیکز از سه مقیاس بیش از همه استفاده می شود که عبارتند از:
۲۹ ۱- مقیاس شخصی
۲۹ ۲- مقیاس مستقیم
۲۹ ۳- تعارض متراکم
۳۰ عوامل مؤثر در پرورش خلاقیت دانش آموزان را بهتر بشناسیم
۳۰ عامل فکری- عقلانی
۳۱ عامل عاطفی
۳۱ نقش مدرسه
۳۲ نقش معلم
۳۴ آموزش و پرورش خلاقیت

- ویژگی های افراد خلاق ۳۵
- معلم و شیوه های پرورش تفکر اخلاق ۳۶
- فعال شدن شاگردان در کلاس ۳۷
- ارتباط با اذهان خلاق ۳۷
- تشویق اندیشه ها و پیشرفت های بکر و ناب ۳۸
- هنر پرسش ۳۸
- شیوه های پرسش خلاق ۳۹
- به کارگیری قوه تخیل ۳۹
- به کارگیری حواس دیگر ۳۹
- طرح سؤالات انشعاب پذیر ۴۰
- شیوه «چه اتفاق می افتاد اگر...؟» ۴۰
- به چند طریق مختلف ۴۱
- سؤالات مختلف ۴۱
- فصل سوم: ۴۳**
- ویژگی های شخصیتی افراد خلاق ۴۳**
- ویژگی های شخصیتی افراد خلاق ۴۳
- ۱- پرتحرک و ثابت: ۴۳
- ۲- ساده و باهوش: ۴۴
- ۳- مسئولیت پذیر و سهل انگار: ک ۴۴
- ۴- واقع گرا و رویایی: ۴۴
- ۵- درون گرا و برون گرا: ۴۴

- ۴۵.....۶- فروتن و مغرور:
- ۴۵.....۷- مردانگی-زنانگی:
- ۴۵.....۸- کله شق و محافظه کار:
- ۵۰..... نحوه نگرش معلم
- ۵۰..... نقش الگویی معلم
- ۵۱..... نقش عاطفی معلم
- ۵۱..... روابط آموزشی معلم و شاگرد
- ۵۲..... روش فعال
- ۵۲..... تعریف روش
- ۵۳..... تدریس
- ۵۳..... تعریف تدریس
- ۵۳..... تدریس فعال
- ۵۳..... روش تدریس غیرفعال
- ۵۳..... فرآیند یاددهی فعال
- ۵۳..... یادگیری
- ۵۳..... تقسیم بندی روش تدریس
- ۵۹..... . تغییر روش ارزشیابی:
- ۵۹..... نمونه هایی از روشهای نوین و سنتی:
- ۶۰..... مقایسه روشهای سنتی و نوین در فرآیند یاددهی - یادگیری:
- ۶۰..... روش سنتی:
- ۶۰..... روش نوین:

- ۶۱.....روشهای تدریس سنتی و متداول:
- ۶۳.....روش آزمایشگاهی:
- ۶۴.....ادغام روشها، بهترین الگوی آموزش:
- ۶۴.....بهترین روشهای تدریس کدام است؟
- ۶۴.....شرایط اجرای موفقیت آمیز روشهای مناسب تدریس:
- ۶۵.....محدودیت‌های بکارگیری روشهای تدریس نوین:
- ۶۵.....محاسن و مزایای روش تدریسهای سنتی:
- ۶۹.....تاثیر برنامه درسی در خلاقیت
- ۶۹.....برنامه
- ۷۰.....برنامه ریزی
- ۷۰.....انواع برنامه‌ریزی
- ۷۱.....۱- برنامه‌ریزی تخصصی
- ۷۱.....۲- برنامه ریزی عملیاتی (اجرایی)
- ۷۲.....۳- برنامه ریزی راهبردی (استراتژیک)
- ۷۲.....برنامه ریزی استراتژیک
- ۷۳.....برنامه ریزی عملیاتی
- ۷۳.....تفاوت برنامه ریزی استراتژیک و برنامه ریزی عملیاتی
- ۷۴.....مفهوم و تعریف برنامه ریزی
- ۷۵.....برنامه ریزی آموزشی
- ۷۶.....انواع برنامه ریزی آموزشی :
- ۷۶.....برنامه ریزی درسی

عناصر برنامه درسی عبارتند از:	۷۶
انواع برنامه درسی	۷۷
طرح ریزی آموزش و پرورش	۷۸
برنامه ریزی نیروی انسانی	۷۸
برنامه ریزی آموزش و پرورش	۷۸
مفهوم برنامه ریزی درسی	۷۹
مبانی برنامه ریزی درسی	۷۹
۱- مبانی روان شناختی :	۸۰
۲- مبانی اجتماعی یا جامعه شناختی :	۸۰
مبانی فلسفی :	۸۱
انواع برنامه ریزی درسی	۸۲
مراحل برنامه ریزی درسی	۸۲
دیدگاههای مربوط به تعیین محتوا در برنامه درسی	۸۳
دیدگاه چند فرهنگی	۸۵
نیاز سنجی	۸۷
ضرورت نیاز سنجی در برنامه ریزی درسی	۸۸
اصول انتخاب روش تدریس	۸۸
انواع طرح های برنامه درسی :	۹۰
۱. طرح هایی که برشایستگی ویژه تاکید می کنند :	۹۰
۲. طرح هایی که برفعالیت هاومسائل اجتماعی تاکیدمی کنند :	۹۰
۳. طرح هایی که برنیازهاوعلاقه های فردی تاکیدمی کنند :	۹۱

۴. طرح هایی که بر موضوع های درسی تاکید می کنند : ۹۱
- نگاهی به روش تدریس مبتنی بر خلاقیت ۹۱
- گام های دست یابی به خلاقیت ۹۳
- بیست اصل توسعه و پرورش خلاقیت دانش آموزان ۹۴
- مراحل روش تدریس مبتنی بر خلاقیت ۹۸
- مرحله نخست : ارائه ی مسئله ۹۸
- مرحله دوم: راه حل یابی ۹۸
- مرحله سوم: گزینش و کار بست ۹۸
- چگونه میتوان خلاقیت دانش آموزان را با استفاده از مواد آموزشی پرورش داد. ۹۹
- تاثیر خلاقیت معلمان بر خلاقیت دانش آموزان در شرایط خاص یادگیری ۹۹
- معلم و شیوه های پرورش تفکر اخلاق ۱۰۰

فصل چهارم: ۱۰۱

افراد خلاق ۱۰۱

- تفکر ریزوماتیک ۱۰۱
- گشایش در پیچه پنهان مغز ۱۰۲
- خلاق ترین افراد در تاریخ بشر ۱۰۳
- ۱- توماس ادیسون ۱۰۴
- ۲- اسحاق نیوتن ۱۰۴
- ۳- والت دیسنی ۱۰۴
- ۴- آلبرت اینشتین ۱۰۴
- ۵- استیو جابز ۱۰۵

- ۶- ماری کوری ۱۰۵
- ۷- لئوناردو داوینچی ۱۰۵
- نگاهی به آثار داوینچی ۱۰۷
- داوینچی و ابعاد هوش خلاق ۱۰۸
- ابجاد ارتباط: ۱۱۰
- هوش های چندگانه ۱۱۰
- روش های تحریک خلاقیت ذهن ۱۱۱
- میراث داوینچی: ۱۱۱
- افراد خلاق اتصالات مغزی بیشتری دارند ۱۱۲
- نقش والدین در خلاقیت کودکان ۱۱۴
- موانع خلاقیت ۱۱۶
- موانع شناختی ۱۱۷
- موانع عاطفی ۱۱۸
- موانع اجتماعی ۱۱۸
- موانع فردی خلاقیت ۱۱۹
- موانع مربوط به مدرسه ۱۲۰
- موانع مربوط به خانواده ۱۲۰
- توصیه هایی برای رشد خلاقیت ۱۲۱
- منابع:** ۱۲۳

پیشگفتار

در قرن بیست و یکم "جهانی شدن"^۱ خواسته یا ناخواسته شیوه کار و زندگی انسان‌ها را دچار تحول کرده است و ضرورت سرعت در زندگی فردی و اجتماعی بسیار محسوس است. در این سده انسان‌ها به‌طور چشمگیری با مسائل پیچیده‌ای مانند گرم شدن زمین، آلودگی هوا، شیوع بیماری‌های جدید مانند کرونا^۲ و... روبه‌رو شده‌اند. بنابراین به تفکر بهینه و ایده‌های خلاق نیاز داریم تا عزم خود را جزم کنیم تا چنین مشکلاتی رفع شود. ممکن است همه ما اطلاعات فراوانی در یک زمینه خاص داشته باشیم ولی باید بدانیم اطلاعات ما در آینده‌ای نه چندان دور منسوخ می‌شود، بنابراین در چنین شرایطی لازم است از خلاقیت بهره‌مند باشیم تا دانش‌های نوین روز را به سرعت کسب کنیم.

وقتی کلمه "خلاقیت"^۳ را می‌شنوید چه چیزی به ذهن تان می‌آید؟ ممکن شما نیز مانند بسیاری دیگر از انسان‌ها ذهنیت کلیشه‌ای از این واژه داشته باشید. اکثر مردم فقط هنرمندان را صاحب خلاقیت می‌دانند اما از معلم، پزشک، وکیل و دیگر مشاغل انتظار خلاقیت ندارند. دیگر تفکر کلیشه‌ای در بین عامه مردم، این است که تصور می‌کنند خلاقیت مانند قد بلند یا داشتن چشم‌های رنگ روشن، ذاتی است؛ یعنی یا با ژن خلاقیت متولد شده‌ایم یا اصلاً خلاقیت نداریم. باورهای غلط درباره خلاقیت را "افسانه خلاقیت" می‌نامند، این باورهای غلط مانع تلاش انسان‌ها برای خلاق بودن می‌شود و خودکارآمدی تصویری آنها درباره خلاقیت را خدشه‌دار می‌کند.

بیشتر کشفیات جالب و مهم انسان‌ها محصول خلاقیت است. ۹۸ درصد آرایش ژنتیکی ما با شامپانزه‌ها مشترک است. آنچه ما را از شامپانزه‌ها متفاوت می‌کند زبان، ارزش‌ها، احساس هنری، درک علمی و فناوری است که از طریق آموزش انتقال یافته است. بدون خلاقیت تمایز انسان از شامپانزه دشوار خواهد بود. هنگام درگیر شدن در خلاقیت احساس می‌کنیم احساس می‌کنیم که از زندگی غنی‌تری نسبت به سایر اوقات برخورداریم. یکی از شاخصه‌های رشد و ارتقای علمی در هر کشوری شکوفایی و تجلی خلاقیت و ابتکار عمل به عنوان زیرساخت آن جامعه می‌باشد. جامعه‌ای که بتواند خلاقیت کودکان و نوجوانانش را احیا و شکوفا سازد، از میزان قابل توجه افزایش رشد و شکوفایی علمی برخوردار خواهد شد.

1.- globalization
2.-COVID-19
3.-Creativity

فصل اول:

خلاقیت سرچشمه معنای زندگی

مقدمه

با توجه به اینکه مجموعه علم و دانش، تجربه، بینش و نگرش افراد از جمله محورهای اساسی خلاقیت محسوب می‌شوند و یک فرد خلاق نمی‌تواند خود را جدای از محورهای اساسی خلاقیت بداند، جامعه برای رسیدن به رشد و شکوفایی و نوآوری به افراد خلاق و باهوش نیاز دارد تا در عصر کنونی از خلاقیت، ابتکارات و نوآوری‌های جدید و مدرن بهره‌مند شود و از دنیای امروز و دهکده جهانی که به سرعت در حال توسعه و پیشرفت می‌باشد عقب نماند. لذا، اعتقاد بر این است که یکی از مهمترین راهبردهای فعال کردن فراگیران در فرآیند یادگیری فراهم کردن فرصت یادگیری برای فراگیران است. از اساسی‌ترین دغدغه‌های متخصصان و مربیان در امر آموزش، افزایش میزان اثربخشی آموزش می‌باشد. خلاقیت ذهنی زیباترین و شگفت‌انگیزترین خصیصه انسان است. غنا و پویایی و بقای هر فرهنگ و تمدنی به خلاقیت و نوآوری افراد آن بستگی دارد و این واقعیت را تاریخ بارها به اثبات رسانده است دورانی که انسان علاوه بر زندگی در محیط در حال تغییر بتواند خلاقانه بیندیشد، با ایجاد افکار نو به حل مشکلات بپردازد و هنرمندانه سکان زندگی خویش را در دریای متلاطم روزگار به دست بگیرند.

یادگیرنده بودن و باز بودن نسبت به تجربیات باعث شده تا افراد خلاق برای یادگیری - های جدید و کسب نکات تازه برای تغییرات مثبت آماده باشند. جریان دائم (یادگیری و تجربیات نو) در افراد خلاق باعث می‌گردد تا آنان کمتر در تله‌های آسیب‌زای شخصیتی و تعارضات و چالش‌های پنهان و ناپنهان زندگی گیر بیفتند. میل به بروزرسانی و آماده - سازی شخصیتی را می‌توان خلاقیت درونی یا خلاق‌شدگی شخصیت نامید. از دورانی که مفاهیم شناختی در ادبیات روان‌شناسی پای گرفت، خلاقیت نیز به عنوان مفهومی شناختی اهمیت پیدا کرد. اگر تا پیش از این دوران خلاقیت را تنها یک ویژگی

شخصیتی تعبیر و معنا می‌کردند، با رشد علوم شناختی بود که خلاقیت به مفهومی مرتبط با ذهن و شناخت تبدیل شد. در واقع در تعبیر شناختی، خلاقیت به عنوان نوعی فرا توانایی تعریف شد. قابلیت که می‌تواند مجموعه توانایی‌ها یا پردازش‌های گوناگون شناختی را ذیل یک هدف و مقصود متمرکز سازد. از این منظر خلاقیت تنها یک ویژگی شخصیتی و هیجانی نبود بلکه مفهومی مبتنی بر دانش و آگاهی تعبیر شد که می‌تواند سطوح پردازشی جدیدی برای فرد در مواجهه گوناگون با رویدادها و موقعیت‌ها بوجود آورد. بدین ترتیب خلاقیت حل مسأله‌های نوین و تأثیرگذاری تعبیر شد که می‌تواند بقای روانی و زیستی فرد را حفظ کند. در حقیقت دستیابی به زندگی کارآمدتر نیازمند به ذهن و شخصیتی خلاق تر تصور گردید.

تفکر خلاقیت

تفکر خلاق از پیچیده ترین و عالی ترین جلوه های آدمی است که بر مبنای تخیل و شهود است. و می توان آن را فرایند ذهنی دانست که از آن برای ایجاد ایده های نو استفاده می شود. هرچند این نوع تفکر به طور ذاتی در آدمی وجود دارد، ولی بر رشد و شکوفایی نیازمند پرورش است. به اعتقاد تورنس انسان برای ادامه ی حیات، نیازمند این است که قدرت خلاقیت کودکان را رشد داده و مورد استفاده قرار دهد، زیرا خلاقیت آدمی مهمترین اسلحه ی او به شمار می رود که با آن می تواند بر فشارهای روحی که از جنبه های مختلف زندگی بر او وارد می شود، غلبه کند. امروزه در جوامع بشری به علت روبرو شدن با عوامل مختلفی از جمله: تحلیل منابع طبیعی، وابستگی متقابل میان کشورها و سرعت فزاینده ی تغییر است، نیاز به پرورش خلاقیت به طور فزاینده ای احساس می شود. از آنجا که تعلیم و تربیت، نقش بسیار اساسی و ارزنده ای در پرورش خلاقیت افراد دارد، نظام های آموزشی وظیفه دارند ضمن ارائه تصویری وسیع، پربار و دقیق از آینده، برای پرورش خلاقیت جوانان برنامه ریزی کنند.

چایلد (۱۹۸۶) هشدار داده است که بدون تداوم حضور افراد خلاق، بقای ملل پیشرفته تهدید خواهد شد به طوری که افراد خلاق، شدیداً در همه ی مشاغل که شامل حوزه های ساسی، اجتماعی، علمی و ... می وشد، مورد نیاز می باشند. باتاملی در نظام آموزشی کشورمان در می یابیم که فاصله ی ما با آنچه می تواند زمینه های رشد و توسعه ی خلاقیت را در دانش آموزان فراهم آورد بسیار زیاد است. زیرا در مدارس ایران روش هایی بکار برده می شود که کمتر دانش آموزان را به اندیشیدن و کنجکاوی وادار می کند و بیشتر مطالب را به صورت حاضر و آماده در اختیار آن ها قرار می دهد لذا این

روش‌ها نمی‌توانند هیچ‌گونه انگیزه‌ای را برای خلاقیت و آفرینندگی در دانش‌آموزان ایجاد کنند.

به اعتقاد بسیاری از پژوهشگران به کارگیری روش‌های سنتی نه تنها به رشد خلاقیت کودکان کمکی نمی‌نماید، بلکه مانعی برای حرکت آنان در این زمینه به شمار می‌رود. بنابراین معلمان در صورت امکان باید بتوانند فضایی مناسب و مطمئن در کلاس به وجود آورند و از روش‌های آموزشی فعال و اکتشافی استفاده کنند و زمینه مناسبی برای دانش‌آموزان در بهره‌برداری از نیروی خلاقشان فراهم آورند. در اهمیت تعلیم و تربیت در شکوفایی خلاقیت همین‌بس که بگوییم، سؤال اساسی خلاقیت این است که خلاقیت در کجا هست؟ و نه این که خلاقیت چیست؟ بنابراین ضروری است که درک روشن و صریحی از محیط رشددهنده خلاقیت داشته باشیم و عوامل مؤثر در پرورش آن را بشناسیم. اگر خواهان رشد و پیمودن پله‌های ترقی هستیم. به ناچار باید در جهت تدوین و روشن‌سازی مفهوم خلاقیت و شیوه‌های کاربردی پرورش آن گام برداریم.

مفهوم خلاقیت

امروزه اعتقاد بر این است که استعدادهای بشری تا حدود زیادی اکتسابی و مختص افراد ویژه نیست. بنابراین زمان آن رسیده که آثار و نمودهای خلاقیت را به خوبی در محیط اطراف مشاهده کنیم. مثلاً کودک در هنگام بازی وقتی سعی می‌کند که نقش خود را با سایر کودکان به نحو احسن انجام دهد و یا این که روابط خود را با سایر کودکان بهبود بخشد یک عمل خلاقانه انجام می‌دهد. گیلفورد می‌گوید: وقتی که فردی با مشکلی روبرو می‌شود آن فرایند فکری و اعمالی که به دنبال آن برای حل مشکل آن انجام می‌دهد، خلاقیت نام دارد. از این تعریف، مفهوم خلاقیت را به خوبی استنباط خواهیم کرد. زیرا برخورد با مساله و کوشش برای راه حل آن ممکن است در زندگی همه ما با درجات کم و زیاد پیش آمده باشد. بنابراین دیگر نباید منتظر آن بود که یک نفر نابغه و خارق‌العاده از گوشه‌ای از جهان قد علم کند و به عنوان خلاق و مبتکر به جامعه معرفی شود. بلکه ثابت شده است که این خصیصه در همه جا وجود دارد. مطالعه در زندگی نوابغ نیز نشان داده است که نوابغ دارای هوش‌بهر بالای نبوده‌اند. ولی در عوض بسیار خلاق بوده‌اند. تورنس خلاقیت را مبتنی بر تفکر خارج از محدوده‌های مرسوم و از پیش تعیین شده می‌داند. بنابراین تشبیهات زیر را در مورد خلاقیت ارائه داده است:

۱- خلاقیت عبارت است از عمیق‌تر کردن است.

۲- خلاقیت دوباره نگاه کردن است.